

<p>העץ הוא בעל גזע מרכזי אשר ממנו צומחים ענפים מכוסים עלים וגוברים לרוב מעל לשניים עד שלושה מטר.</p> <p>שני מאפיינים חשובים של העצים הם העלווה (מכלול הענפים והעלים), אשר במקרים רבים אינה צומחת בסמוך לקרקע, אלא במרחק מה ממנה, דבר המותיר מקטע של גזע חשוף מהקרקע ועד לעלווה, והחומר העיקרי המרכיב את הגזע, אשר קרוי על שם הצמח עצמו. בעברית המילה עץ משותפת גם לחומר הגלם וגם לצמח, בעוד המילה אילן משמשת רק לעץ הצומח.</p> <p>בטו בשבט, חג הלכתי-חקלאי אנו חוגגים את ראש השנה לאילנות. תאריך זה קובע לענין מצוות הקשורות לפרות העץ ולגידולי ארץ ישראל. מקום המדינה חג זה מסמן את תחיית הישוב בא"י ואת חשיבות הטבע ואיכות הסביבה לאדם.</p> <p>אנו מתחילים את הנושא בהכרות עם העץ וחשיבותו לאיכות חיינו וכחומר גלם. לאחר מכן נמשיך ונעסוק בחג ובמאפייניו.</p> <p>השפה ממשילה את העץ לאדם ובכך מכירה בחשיבותו הרבה לאיכות חיינו ומציינת את הקשר העמוק של האדם לטבע סביבו. העץ זקוק לארבעה תנאים מרכזיים להתפתחותו: אדמה, מים, שמש ואויר. השפה, התורה והתלמוד ממשילים את העץ כמשל לאדם שזקוק לאדמה יציבה שבה יצמחו שורשיו לעומק כדי לעמוד בתהפוכות החיים, הוא זקוק למים- תרבות, תורה, חיי רוח, על מנת לממש את עצמו ולדעת את הכיוון שלו בחיים, הוא זקוק לכוח, לאויר כדי להתקיים (נשימה ונשמה) וזקוק לשמש- לחום ולאור כדימויים לצרכים הרגשיים שלנו ולמקורות האנרגיה שלנו – משפחה וקהילה.</p> <p>אוצר מילים כללי לשימוש:</p> <p>עץ, אילן, גומה, שורשים, גזע, קליפה, ענפים, עלים, ניצנים ופרחים ופרות. בתי גידול, סוגי בתי גידול: פרדס, יער, חורשה, מטע, כרם, נטיעה, פרי העץ, פירות יבשים, פרי בשל, פרי בוסר, פרי טרי, פרי יבש, יום הולדת לאילן, שתילים, שמות העצים בסביבת הגן והבית.</p>	<p>דגשים רעיוניים</p>
<p>▪ נשוחח עם הילדים על הצורך לשמור על הטבע. לא להשחית ולקטוף מה שאסור, לשמור על הניקיון, לטפח על ידי נטיעה ושתילה וטיפוח הצמחים בגינה שלנו.</p> <p>▪ נשתף את הילדים בהכנת שולחן חג ונשוחח על כללי ההתנהגות סביב השולחן.</p> <p>▪ נחזור ונזכיר את כללי ההתנהגות בזמן טיול.</p>	<p>דגשים התנהגותיים</p>
<p>בנושא העץ</p> <p>▪ נזהה ונשיים את חלקי העץ.</p> <p>נכיר עצים בסביבת מגורנו בשמותיהם ושמות בתי גידול: פרדס לפרות הדר, מטע לתפוחים ואבוקדו, כרם לגפנים ועוד. נשווה בין העצים בחוץ, גזעים עבים ודקים, ענפים שונים ועלים שונים, שורשים. חקר ומיון לסוגים. נשוחח על השונות של העצים. כל עץ נראה אחרת, כל משפחת עצים נראית אחרת. כאשר אנו יוצאים לטיול, כדאי שיהיו ברשותנו שמות העצים בסביבה. חשוב שהילד יחווה שכל עץ הוא בעל יחוד משלו, עלים משלו, גובה משלו, פרחים ופרות היחודיים רק לו. אם בגן יש שמות ילדים כשמות עצים ופרחים: תמר, דקל, ארז...כדאי להתעכב על כך ולהסביר למה. (נספח 3- מחוון להתבוננות בעץ)</p> <p>▪ נשוחח על התנאים שלהם זקוק העץ על מנת לגדול: אדמה, אויר, שמש ומים</p> <p>▪ נשוחח על התועלת של העץ ונחפש רהיטים, חפצים ומשחקים מעץ בסביבתנו.</p> <p>א.כאילן לאדם: מחסה ושובר רוח, נוי ובילוי, פרי למאכל, תבלינים, שמנים שונים, מקור לתרופות, דונג, צוף לדבש, חבלי רפיה, ושימויים טקסיים.</p> <p>ב. כחומר גלם: בניה, ריהוט, חימום ובעבר פחם.</p> <p>▪ נכיר פרות של עצים ונראה כיצד שם העץ תואם לשם הפרי.</p>	<p>הזמנה לשיח בבית ובגן</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ נכיר את המושגים: פרי בשל ופרי בוסר, פרי טרי ופרי יבש. <p style="text-align: center;">בנושא החג</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ נשוחח עם הילדים על נטיעות: מדוע אנו ממשיכים לנטוע עצים, כיצד נראים שתילי עצים ומדוע משתמשים בשתילים צעירים. ▪ נכיר את מנהגי החג ואת המאכלים שנהוג לאכול בו. 	
<p style="text-align: center;">בנושא העץ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ חי דומם: צאו החוצה עם הילדים. בררו איתם מה חי. כל מה שגדל וזו הוא חי. כל מה שנשאר בצורתו הקבועה הוא דומם. גם בגן, חזרו ובדקו מה בחצר הגן חי או צומח ומה דומם. זוהי הבחנה ראשונית חשובה לסיוג העולם. ▪ בואו נזיז עץ: בחצר או בטיול: על מנת להבין שלעץ יש שורשים, פשוט נסו עם הילדים לדחוף אותו. כמובן שהוא לא זז. זו דרך נחמדה להסביר לילדים שהעץ לא זז כי יש לו שורשים עבים באדמה. בהמשך ניתן להראות לילדים שורשים של שתיל צעיר. ▪ בתחום החקר- משתמשים בשלטי החושים לחקר עץ וחוקרים חלק אחר חלק של העץ. פעילות החקר כוללת הכנה מוקדמת של הילדים להשתמש בשלטי החושים: תמונת עין, אוזן, יד, אף, פה, על מנת לחקור את חלקי העץ. בכל פעם נתבונן בחוץ בעצים שונים, נביא לגן קליפת עץ, עלים או ענף לדוגמה ונחקור את חלקי העץ השונים כאשר כל פעם אנו אוספים מידע באמצעות חוש אחר. נחקור עצים ופרות במטרה להשוות, ליצור מיונים ולבין מושגי יסוד. למשל נבקש מילדים לאחוז ידיים ולהקיף את גזע העץ ונשווה היכן היינו זקוקים ליותר ילדים. זהו פתח לשיחה על רחב וצר. ננסה למדוד את הגובה. האם העץ גבוה ממני המבוגר, מהילד, מהבית הסמוך. נשתמש תמיד במילה יותר או פחות מ כדי לציין את היחס לדוגמה: עץ הברוש הזה גבוה יותר מהבית שלי. ▪ בתחום המדעים: ניסוי להבחנה בספיגת המים: ממלאים צנצנת שקופה במים, מעמידים במים ענף עץ ומסמנים את גובה המים בצנצנת. נעקוב עם הילדים אחר גובה המים במהלך השבוע ונראה מה קורה למפלס המים. ניסוי והמחשה נוספת: נכניס ענף עץ בצנצנת מים המכילה דיו. כעבור ימים אחדים נחתוך עם הילדים את הענף לאורכו ונבחין בספיגת המים על פי הצבע. כדי להבין מהי החשיבות של השורש ניתן לשתול ענף ללא שורש. ישערו הילדים מה יקרה לענף, יעקבו אחרי גורלו במשך ימים אחדים. ניסויים נוספים אפשר לעשות עם חתיכות עץ: ציפה באמבט מים, חימום וקירור. ▪ בתחום המתמטי-הנדסי: נשווה בין הגופים העגולים של הפרות לבין עצמם ובין גופים אחרים, נמנה פרות התאמה חד חד ערכית- למשל פרי אחד בצלחת אחת (מניה עד 3), ננסה למנות דברים שלא ניתן למנות: עלים, שערות...ונכיר את האומדן: הרבה מאוד, הרבה, מעט. נכיר את המושג הכמותי 1 – עץ אחד, גזע אחד, הרבה ענפים, הרבה מאוד עלים. נמדוד את העץ עם כלי מדידה לא פורמליים כמו חוט צמר או פס מסול גמיש. ▪ נזהה פרות, נשיים ונמיין פרות לטריים ויבשים ▪ נמיין בין פרות למזונות אחרים, נכיר טעמים של מתוק וחמוץ ונברר מה טעים לנו ומה פחות. ▪ נחקור פרות באמצעות חמשת החושים. ▪ נכיר את המושג קו מתאר. נשרטט קו מתאר של עלים ופרות. ▪ נלמד לקלף פרי הדר ולחתוך פרות. פעולות מטבח: סחיטה, קילוף קליפת הפרי, חיתוך פרות רכים עם סכין חד פעמית, מעיכה של הפרי, הכנת עוגת פרי, יבוש תותים או כל פרי אחר, הכנת פרות ממרציפן. חפשו רעיונות באתרי בישול ופשטו אותם לתהליך שאפשר לעשות בגן עם ילדים צעירים, כמו הכנת עציץ עם שפודי פרי. ▪ נשחק בחנות פרות וירקות ונבין מה עושה החקלאי ולעומתו מה עושה הירקן ומהיכן הוא משיג את תוצרת הפרות. ▪ בציור נתרגל ציור קווים אנכיים כמייצגים את כיוון צמיחת העץ. נדביק ונעשה קולאזים מחלקי העץ השונים. נצייר בצבעי ירוק וחום ונכיר גוונים של צבעים אלה. נעבוד עם פלסטלינה או בצק למיחוי בצבעים הנל. (נספח 2 דוגמא) ▪ מצלמים את העצים שראינו בטיול בחוץ ושיימנו את שמותיהם ומקריינים בגן. חוזרים על השמות והחלקים. צלמו את הילדים מחבקים עץ. זו מזכרת נחמדה. ▪ בתחום האמנות, אפשר להתבונן בעצים שונים שאמנים ציירו. אפשר להדפיס תמונות דומם של קערות פרי ולערוך עם הילדים בקבוצות קטנות מדרש תמונה. 	<p>הזמנה לפעילות בבית ובגן</p>

▪ **למאותגרים שביניכם:**

הקמת פינת הנגרייה נחבר כמה שולחנות יחד, נדאג שכלי עבודה מפלסטיק, לחלקים של עץ ונסורת, משאריות של נגרייה בסביבה. ההזמנה היא לילדים לשחק במשחק דרמטי וסוציודרמטי לבוגרים שבהם. כדאי לסמן את הכניסה לפינה בלבישת "בגד עבודה". בנגרייה הילדים ישחקו לנסות לפעול על שאריות העץ בדרכים מגוונות, הדבקת שאריות עץ, עבודה עם נסורת ועוד. אם יש נגרייה בסביבת מגורייכם, אפשר ורצוי לצאת לסיור קצר.

***הקמת פינת ירקניה/חנות פרות וירקות.** כדאי להקצות שטח בגן כדי להפוך אותו בעזרת ארגזים ספורים, משקל, שקיות ניילון, ועוד אביזרים שעולים בדעתכם. כמובן, הביאו פרות מסוגים שונים אמיתיים. הילדים יתנסו ב"שקילה", במניית כמות של 1-3 פרות, במיון לפי צבעים, בבקשה מה"מוכר" מה הם רוצים לקנות. בפרות אלה ניתן להשתמש אחר כך בהכנת עוגות, מיץ, ריבה וכו'. זה המקום גם להניח תמונות של פרי שאיננו קיים בעונה זו כמו משמש על ארגז קרטון ריק כדי שהילדים יתחילו להבין שלא כל הפרות זמינים כל הזמן ולכל פרי עונה משלו של הבשלה.

***הקמת פינה של תזמורת מהטבע.** אספו פרות סרק שונים שניתן להקיש זה בזה, שניתן להכניס לבקבוק וליצור רעשן ועוד. גם איצטרובלים וענף מפיקים רעש.

בנושא החג

▪ **הכנת שקדיה:** יש דרכים רבות להכין שקדיה. בעיני הדרך הפשוטה ביותר היא להביא עציץ גדול, להכניס פנימה ענף גדול ומפוצל לענפי משנה. על מנת שהענף יחזיק זקוף, נמלאו באבנים יחד עם הילדים. כעת כל העבודה המוכרת לנו של הנחת עלי שקדיה, הקפתם בקו מתאר, גזירתם, צביעתם עם הילדים והכנת פרחי השקדיה מצמר גפן או מניילון שקוף, או בכל דרך אחרת שמוכרת לכם.

▪ **נטיעות.** מאוד מקובל בגנים לצאת לנטיעות. אני מאוד ממליצה לשמר נוהג כזה הן כחלק ממורשת החג והן כחלק מנטילת חלק פעיל בשמירה על נופי הארץ ואיכות הסביבה.

▪ **טקס טו בשבט שכולל,** אכילת פרות שמותרים לאכילה לילדים, אכילת המטעמים שהכנו במהלך השבוע עם הילדים, ברכות או חגיגת יום הולדת לאילן. תנו לילדים לעזור לכם בהכנות, בעריכת השולחן ובכל דבר שניתן להם להיות שותפים. שולחן החג כולל לא רק את מאכלי החג שעליהם אנו שמים דגש בגיל הרך אלא גם את נימוסי השולחן וההתנהגות בזמן ישיבה משותפת.

▪ **המחשה של סיפור.** – שישה בשקיק אחד של לוי קיפניס הוא סיפור ידוע ומקובל להמחשה. אולם יש גם סיפורים רבים אחרים שהילדים יהנו לראות אותם בהמחשה או בהצגה מאולתרת של הצוות. (ראו רשימת ספרים בנספח 1).

▪ **דיאלוגים מומחזים:** שתפו את אנשי הצוות/משפחה וערכו שיחות שונות בענייני שמירה על הטבע, תנאים לגדילה ועוד בין עץ לציפור, עץ לאדם, שמש לעץ ועוד. הדיאלוגים האלה המומחזים קלות ובאופן ספונטני מרתקים את הילדים והם דרך טובה ללמידה של חוקים וכללים ביחס לחי ולצומח סביבנו

נספח 1
ספרים ושירים

ספורים:

חנן הגן-רינת הופר
השתיל של מור-שרה זלוף
אבא תפוז וביתו קלמנטינה-אריאלה סביר
שישה בשקיק אחד-ל. קיפניס
משפחת פרי הדר-נעמי ראובני
תפו ופוזזה-סמילנסקי יזהר
שרונה הקוטפת הקטנה-ל. קיפניס
העץ הנדיב-סילברסטיין
העץ של תמי- דינה דזטלובסקי
מה נותנים לעץ מתנה-טאולו טויה
על עלה ועל אלונה-גפן שירה

העץ של יאיר-שלין רנה
ההר הירוק –שנר מיריק

דיקלומים-

רוח רוח בשדה נפל תפוח.

הבה נהיה כמו עצים

הרגלים שורשים, הידיים ענפים והאצבעות עלים יפים.

איך זה להיות עץ - דתיה בן דור

שירים:

השקדיה פורחת-י. דושמן

כך הולכים השותלים-י.שנהר

הטיול הקטן-נעמי שמר

אבא תפוז וביתו קלמנטינה-אריאלה סביר(דיסק סיפור+שירים)

אנחנו ענקים(פירות יבשים)-אילאיל שרון.

כל הגן לבש לבן- א. נאמן

טו בשבט חג היום-עודד אבישר

כך חופרים במעדר-ח.אלברשטין

תפוח ירוק-מיריק שנר

השקדיה הכי יפה-דודו ברק

עץ הרימון נתן ריחו

*צדיק כתמר יפרח-מקורות

כי האדם עץ השדה-שלום חנוך

עץ הכוכבים-חווה אלברשטין

העץ הוא גבוה- אחרית הימים

נספח 2
רעיונות ליצירה

א. הכנה מטרימה

- א. נסביר לילדים במה אנחנו הולכים לצפות, או לחקור. כדאי להביא ממקום הסיור דוגמה למשל אם אנחנו הולכים לצפות בצורת העלים, נביא לגן עלים לדוגמה מראש ונראה לילדים כיצד מתבוננים על צורת העלה- נעביר את האצבע על קו המתאר של העלה ואחר כך נצייר את קו המתאר על הדף ונקבל צורה.
- ב. נחזור על כללי ההתנהגות.
- ג. יש להכין מראש את כל מה שצריך לקחת: בקבוקי מים, כובעים בקיץ, שקיות או קופסאות לאיסוף דוגמיות וערכת עזרה ראשונה במידה ויוצאים מתחום הגן. כמו גם סלוטייפ, מספריים, צבעים, זכוכית מגדלת, חמר או כל חומר אחר שאיתו תעבדו בחוץ. בחרו בקפידה את המקום שאליו אתם יוצאים. שהוא בטיחותי ושיש בו מספיק עניין לילדים, במקרה שלנו עצים מגוונים.
- ב. **יציאה לטיול או לחצר**
- א. נבחר את האזור המתאים
- ב. ניתן לילדים זמן חופשי להסתובב ולחקור לבדם.
- ג. נכוון את הילדים בקבוצות קטנות סביב העץ, בכל פעם נדבר על נושא אחר בהתאם לתוכנית שלנו: חלקי העץ תועלת העץ לאדם, השוואה בין גדלים של עצים שונים, סביבת העץ, חיות קטנות ועוד.
- ד. ציירו או עבדו עם חומרים בחוץ במידה שהאזור ומזג האוויר מתאימים. למשל ניתן לחלק לכל ילד כדור חמר והוא יכול ל"פסל" באמצעות החמר וחומרים מהסביבה. פעוטות יהנו מלהטביע עלים וענפים בתוך כדור החמר.
- ה. הזמינו את הילדים לאסוף דוגמיות מהאזור.
- ג. **איסוף חומרים לעיבוד.**
- א. הציגו את האוספים של הילדים. מה הם בחרו להביא מהשדה.
- ב. פתחו שולחן חקר עם שלטי החושים ועם זכוכיות מגדלת ועבדו בקבוצות קטנות להכרות מעמיקה עם החומרים. ניתן גם לערוך ניסויים קלים בעזרת החומרים שהילדים הביאו.
- ג. השתמשו באוסף של הילד על מנת להציע לו לעבוד עם צבע ודבק.
- ד. הניחו את האוספים של הילדים במדף מיוחד שישרת אותם לאורך כל הנושא.
- נקודות להתבוננות בעץ**
- אלו חלקים של העץ נראים לעין? אלו חלקים אינם נראים לעין?
מה צורתו – צר או רחב, גבוה או נמוך.
איך נראה ומרגיש למגע הגזע: מה גובהו, עוביו, מרקם הקליפה
כיצד נראים הענפים: עירומים, מכוסים, ארוכים או קצרים, עבים או דקים. צבעו של העץ
העלים: מהי צורתו של העלה? עבה/ דק/ מחוספס/ חלק/ מאורך/ דמוי מחט. האם יש עלים יבשים על האדמה? האם יש להם אותה צורה כמו לעלה החי, האם יש להם אותו הצבע?
הפרח התבונן בפרח אחד. מה צבעו? כמה עלי כותרת? מה גודלו? (גדול / קטן). ניתן להניח פרחים ליבוש בשמש ולראות מה קורה.
הפרי- מהי צורתו, מהו צבעו, מהו המרקם. מהו הטעם אם זה אילן פרי ולא אילן סרק.
הזרע- כיצד נראה, מהו צבעו, גודלו. איסוף זרעים שונים מעצים שונים.
התבוננות בצל שהעץ מטיל, צורתו וגודלו
סביבת העץ: מה יש על האדמה, איזה סוג אדמה זו. האם נעים לשבת מתחת לעץ.